

Una infanta a la cort del rei dels Romans: Elisabet d'Aragó (c. 1302-1330), filla de Jaume II i de Blanca d'Anjou

A Princess at the court of the King of the Romans: Isabella of Aragon (c. 1302-1330), daughter of James II and Blanche d'Anjou

per Mireia Comas*

Universitat de Barcelona

RESUM:

Els interessos polítics de Jaume II van portar la seva filla Elisabet d'Aragó a convertir-se en reina dels Romans pel seu matrimoni amb Frederic el Bell, duc d'Àustria. Certament, el destí que l'esperava en terres del Sacre Imperi Romanogermànic no es revelà de la manera desitjada a causa de l'enfrontament del seu marit amb Lluís de Baviera per obtenir el títol imperial. L'objectiu del treball que presentem no és únicament biografar Elisabet d'Aragó, sinó també fixar-se en el viatge que la va portar fins a terres germàniques i en la comitiva que la va acompanyar en aquesta circumstància.

PARAULES CLAU:

Elisabet d'Aragó, Frederic el Bell, Jaume II d'Aragó, seguici, casa règia.

ABSTRACT:

The political interests of James II led his daughter Isabella of Aragon to become Queen of the Romans through her marriage to Frederick the Fair, Duke of Austria. However, the destiny that awaited her in the lands of the Holy Roman Empire did not unfold in the desired manner, due to her husband's confrontation with Ludwig of Bavaria over the imperial title. The aim of the present paper is not only to present the life of Isabella of Aragon, but also to analyse the journey that took her to Germanic lands and the entourage that accompanied her in this circumstance.

KEY WORDS:

Isabella of Aragon, Frederick the Fair, James II of Aragon, Retinue, Queen's Household.

En els darrers anys, en el marc dels estudis dedicats a la reginalitat, han començat a despuntar treballs sobre l'impacte dels desplaçaments de joves princeses fins a una nova cort, arran dels seus matrimonis, com una part més dels rituals vinculats a la construcció de la figura de la reina consort. En aquest sentit, les investiga-

Recepció: 03/01/2022. Avaluacions: 24/02/2022, 21/03/2022. Versió Definitiva: 13/06/2022.

* Mireia Comas, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1350-3216>.

Agraïixo a totes les persones que han llegit aquest text abans de la seva publicació, en especial a Lledó Ruiz Domingo, els seus comentaris i apreciacions que han servit per millorar-lo. Aquest article s'emmarca dins del projecte de recerca «La sociedad urbana medieval frente al envejecimiento: prácticas de subsidio, acogida, asistencia y salud (Cataluña, s. XIII-XV)» (ref. PID2019-110823GA-I00) finançat pel Ministerio de Ciencia e Innovación.

DOI: <https://doi.org/0.31009/recerques.2022.i81.03>

cions prèvies han destacat el canvi d'estatus que implicava el viatge físic de les infantes. Concretament, Elena Woodacre fa servir el terme *transició* per explicar aquest pas per esdevenir reina consort d'un país estranger després d'abandonar el regne d'origen.¹ Altres treballs han posat de relleu la importància de les persones que les acompanyaven per poder assentar-se al nou regne de la manera requerida i esperada,² i també la significació econòmica de la casa de la reina.³ Aquests estudis sovint assenyalen els èxits de la integració correcta d'aquestes princeses als nous regnes,⁴ però, certament, no tots els casos analitzats foren reeixits, com el de la dissortada Maria de Portugal, muller de l'infant Ferran d'Aragó.⁵ La nostra recerca fa un estudi de cas centrat en la figura d'Elisabet d'Aragó, amb el qual pretenem contribuir als treballs que analitzen la dislocació d'aquestes princeses com a conseqüència d'un matrimoni reial i la construcció de la seva casa i d'un nou entorn al regne d'acollida.

1. E. WOODACRE, «The Queen of Navarre and a queen from Navarre: Comparing the experience of queenship of Leonor de Trastámara and Joan of Navarre», *Studia Historica. Historia Medieval* [en línia] 39/2, 2021, 22, URL: https://revistas.usal.es/index.php/Studia_H_Historia_Medieval/article/view/26183 [consulta: 28 d'abril de 2022], DOI: <https://doi.org/10.14201/shhme3921129>.

2. Per a l'anàlisi de la cort que es forma al voltant d'aquestes reines consorts, vegeu T. EAREN-FIGHT (ed.), *Royal and Elite Households in Medieval and Early Modern Europe: More than Just a Castle*, Leiden, Brill, 2018; M. C. GONZÁLEZ MARRERO, *La Casa de Isabel la Católica. Espacios domésticos y vida cotidiana*, Ávila, Diputación de Ávila - Institución Gran Duque de Alba, 2005; Á. MUÑOZ FERNÁNDEZ, «La Casa delle Regine. Uno spazio politico nella Castiglia del Quattrocento», *Genesis. Rivista della Società Italiana delle Storiche* 1/2, 2002, 71-95; M. NARBONA CÁRCELES, «Noblas Donas. Las mujeres nobles en la Casa de María de Castilla, reina de Aragón (1416-1458)», *Stvdium. Revista de Humanidades* 15, 2009, 89-113; D. PELAZ FLORES, «Una casa en ciernes. El séquito de Leonor de Aragón en su viaje a Castilla (1375)», dins F. P. CAÑAS GÁLVEZ i J. M. NIETO SORIA (coord.), *Casa y corte: ámbitos de poder en los reinos hispánicos durante la Baja Edad Media (1230-1516)*, Madrid, La Ergástula, 2019, 73; A. M. RODRIGUES, «La casa de doña Leonor de Aragón, reina de Portugal (1433-1445): Formación y desintegración de un instrumento de poder femenino», dins M. I. DEL VAL VALDIVIESO i C. SEGURA GRAIÑO (coord.), *Participación de las mujeres en lo político. Mediación, representación y toma de decisiones*, Madrid, Al-Mudayna, 2011, 235-272.

3. L. RUIZ DOMINGO, «Crédito, deuda y finanzas de la Casa de la Reina en la Corona de Aragón a finales del siglo XIV. Los capítulos entre la reina Violante de Bar y su tesorero Berenguer de Cortilles», *Historia, Instituciones y Documentos* 45, 2018, 353-376; L. RUIZ DOMINGO, «El precio de ser itinerante. Viajes, acompañamiento y espacios cortesanos de la reina Leonor de Sicilia (r. 1349-1375)», *Studia Historica. Historia Medieval* [en línia] 39/2, 2021, 31-50, URL: https://revistas.usal.es/index.php/Studia_H_Historia_Medieval/article/view/26408 [consulta: 21 de novembre de 2021], DOI: <https://doi.org/10.14201/shhme3923150>.

4. J. L. PALOS i M. S. SÁNCHEZ, *Early Modern Dynastic Marriages and Cultural Transfer*, Farnham, Ashgate; D. PELAZ FLORES, *La Casa de la Reina en la Corona de Castilla (1418-1496)*, Valladolid, Ediciones Universidad de Valladolid, 2017; I. VELASCO MARTA, «De la infancia a la juventud: el entorno social de la infanta Juana de Aragón a través de su libro de cuentas (1469-1472)», *Anuario de Estudios Medievales* 50/1, 2020, 505-532; i E. WOODACRE, «The Queen...».

5. E. CANTARELL BARELLA i M. COMAS VIA, «Maria de Portugal, una dona amagada per la Història», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* [en línia] 23, 2002, 557-74, URL: <https://raco.cat/index.php/ActaHistorica/article/view/188870> [consulta: 21 de novembre de 2021].

El punt de partida d'aquesta història se situa cap a finals de l'any 1311, quan el duc d'Àustria i rei dels Romans, Frederic el Bell,⁶ va fer arribar una carta al rei Jaume II el Just, mitjançant el cavaller teutònic Konrad von Wiener-Neustadt, en què li demanava en matrimoni la seva filla Elisabet.⁷ Frederic era el fill primogènit de l'emperador Albert I d'Habsburg i d'Elisabet de Caríntia i, segons diu d'ell Jerónimo de Zurita, fou «de los más lindos mozos del mundo».⁸ Per la seva banda, Elisabet d'Aragó, nascuda cap al 1302, era la sisena dels deu fills nascuts de la unió entre Jaume II i Blanca d'Anjou.

Cal assenyalar que aquesta no era la primera vegada que s'intentava establir llaços matrimonials amb el Sacre Imperi Romanogermànic, ja que la infanta havia estat promesa prèviament, l'any 1308, amb Walram de Luxemburg, germà de l'emperador Enric VII, però la mort prematura del pretendent, el mateix any 1311, va impedir que el casament fos efectiu.⁹ En el moment en què Frederic va entrar en

6. El títol de rei dels Romans corresponia al fill de l'emperador difunt, designat per succeir-lo. Cal dir, tanmateix, que el títol d'emperador era electiu i, per tant, era prescriptiu que el nou emperador fos escollit pels prínceps electors i posteriorment coronat. Sobre la vida i l'activitat política de Frederic el Bell, vegeu M. BECHER i H. WOLTER-VON DEM KNESEBECK (eds.), *Die Königserhebung Friedrichs des Schönen im Jahr 1314. Krönung, Krieg und Kompromiss*, Colònia, Böhlau, 2017. Vegeu també la bibliografia que conté la nota 2.

7. Des de fa un temps, la vida d'Elisabet d'Aragó es troba entre els meus interessos de recerca, especialment per la seva relació amb Blanca de Centelles, muller de Guillem de Calders, castlana d'Eramprunyà. La primera vegada que vaig presentar un treball sobre aquesta infanta va ser al congrés «Reinas e Infantas en los Reinos Medievales Ibéricos», que es va celebrar a Santiago de Compostela l'any 2014. Sobre la infanta Elisabet d'Aragó, vegeu R. BARBER, «The realities of political marriage: Isabella of Aragon and Frederick III of Austria», dins G. DODD, H. LACEY i A. MUSSON (ed.), *People, Power and Identity in the Late Middle Ages. Essays in Memory of W. Mark Ormrod*, Londres - Nova York, Routledge, 2021, 175-192; S. DICK, «Isabella von Aragón und Friedrich der Schöne. Heiratspolitik im Zeichen des Königtums», dins BECHER i WOLTER-VON DEM KNESEBECK, *Die Königserhebung...*, 166-180; H. FINKE, *Acta Aragonensia. Quellen zur deutschen, italienischen, französischen, spanischen, zur Kirchen- und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaime II (1291-1327)*, Berlín, Walter Rothschild, 1908; W. KÜCHLER, «Zur Hochzeit der Infantin Isabella von Aragón mit Herzog Friedrich dem Schönen von Österreich: Kosten, Aussteuer, Mitgift», *Spanische Forschungen der Goerresgesellschaft - Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens* 22, 1964, 176-187; J. E. MARTÍNEZ FERRANDO, *Jaime II de Aragón: su vida familiar*, Barcelona, CSIC, 1948, I, 151-158; J. SCHRADER, *Isabella von Aragonien, Gemablin Friedrichs des Schönen von Österreich*, Berlín - Leipzig, Rothschild, 1915; H. R. VON ZEISSBERG, *Elisabeth von Aragonien Gemablin Friedrich's des Schönen von Österreich (1314-1330)*, Viena, Carl Gerold's Sogn, 1898; i H. R. VON ZEISSBERG, *Elisabeth, Das Register Nr. 318 des Archivs der aragonesischen Krone in Barcelona, enthaltend die Briefe König Jakobs II. von Aragón an Friedrich den Schönen und dessen Gemablin Elisabeth samt einigen verwandten Stücken aus den Jahren 1314- 1327*, Viena, Gerold, 1898.

8. J. ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 2003, II, V, cap. XCVI.

9. S. PÉQUIGNOT, *Au nom du roi. Pratique diplomatique et pouvoir durant le règne de Jacques II d'Aragon (1291-1327)*, Madrid, Casa de Velázquez, 2009, 469. Richard Barber proposa una data més tardana per a la petició de Walram de Luxemburg, concretament cap al 1310, després de la mort de Blanca d'Anjou. BARBER, «The realities...», 179.

contacte amb Jaume II, el duc d'Àustria es trobava en una situació d'inferioritat respecte al sobirà aragonès, el qual ja gaudia de gran prestigi; sens dubte, una peça a tenir en compte en el joc europeu de relacions polítiques.¹⁰ Certament, tal com afirma Nikolas Jaspert, el desembarcament del Casal de Barcelona a Sicília arran de les Vespres Sicilianes l'any 1282, va despertar l'atenció de la cort alemanya per la Corona catalanoaragonesa.¹¹ De fet, Elisabet era neta de Constança de Sicília, casada amb Pere el Gran, i, per tant, rebesneta de l'emperador Frederic II. En aquest sentit, com a descendents dels Hohenstaufen, Jaume II i la seva filla podien representar, fins a cert punt, els interessos de l'imperi a Itàlia.

Hem d'entendre aquesta petició, doncs, com una voluntat de compartir els interessos entre els dos llinatges. Amb aquesta unió, els Habsburg buscaven ascendència i ampliar la xarxa de relacions més enllà de les fronteres dels seus dominis, objectiu que segurament també cercava el rei aragonès. Zurita, a l'hora de referir-se a aquest enllaç a la seva obra, afegeix també com a motiu la noblesa i la bellesa de la infanta, a més de la impossibilitat de Frederic d'Àustria per trobar una núvia convenient en terres germàniques.¹² Jaume II, per la seva banda, amb aquest matrimoni també volia refermar la seva posició i buscar nous aliats més al nord. Cal posar de manifest que el rei Jaume II sempre va posar els fills i filles al servei dels seus interessos polítics i aquesta petició s'adeia perfectament a la seva estratègia de segellar les aliances amb unions matrimonials.¹³ Sens dubte, la proposta de Frederic d'Àustria li permetia col·locar una filla en una de les cases europees amb més projecció.

Per a Elisabet d'Aragó, aquesta petició de matrimoni no significava únicament haver de viatjar fins a terres llunyanes, sinó també un canvi d'estatus: la transformació personal d'infanta a reina. Però aquest viatge no fou un procés individual, sinó que va ser necessària la implicació d'un nombre important de persones, per tal que l'empresa fos un èxit. Ens volem fixar precisament en els preparatius del viatge i en totes les persones que hi van participar, però també en l'impacte que aquest trasllat fins a una nova cort va tenir tant en la protagonista d'aquesta història com en tot el seu entorn: una nova família, una nova cort, una nova realitat, que comportaren un canvi de costums, de llengua, de paisatge... Es tracta, doncs,

10. DICK, «Isabella von Aragón...», 169.

11. N. JASPERT, «Catalunya, els catalans i el català a l'Imperi Romanogermànic (segles XIV i XV)», dins L. CIFUENTES I COMAMALA, R. SALICRÚ I LLUCH i M. M. VILADRICH I GRAU (ed.), *Els catalans a la Mediterrània medieval. Noves fonts, recerques i perspectives*, Roma, Viella, 2015, 232.

12. ZURITA, *Anales de la Corona...*, ll. V, cap. XCVI.

13. Paral·lelament, Robert d'Anjou, rei de Nàpols, va proposar una altra unió per a Elisabet: en aquest cas, amb el rei Orshin d'Armènia. No sabem si una de les raons d'aquest compromís matrimonial es basava en l'interès de Jaume II per les relíquies de santa Tecla, que eren a la localitat armènia de Sis i que Jaume II tant desitjava per a Tarragona. Tanmateix, les converses amb Frederic d'Habsburg ja estaven molt avançades i, per tant, es va descartar aquella opció. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Cancelleria, Reg. 241, f. 44r-v. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 232. Vegeu també BARBER, «The realities...», 181.

d'analitzar també la dimensió humana d'un enllaç matrimonial d'aquestes característiques, més enllà de la seva significació política.

Les negociacions i els pactes matrimonials

Els tractes duts a terme per a la concertació del matrimoni van durar més de dos anys,¹⁴ atès que Jaume II volia confirmar el poder real que tenia Frederic d'Habsburg en el ducat d'Àustria, però, sobretot, perquè les reivindicacions dels seus germans no poguessin comprometre el futur d'Elisabet.¹⁵ Segurament, Jaume II es trobava en una posició prou còmoda per poder exigir i defensar els seus interessos i els de la seva filla, tal com hem indicat anteriorment. En part, aquesta prolongació en el temps es degué possiblement al desconeixement i a la desconfiança del sistema hereditari austríac per part de la monarquia aragonesa. Jaume II volia assegurar-se que la seva filla no tingués problemes un cop envidués i que el ducat d'Àustria fos per als seus descendents, sense interferències dels germans de Frederic. De fet, fins que el rei no va aconseguir que els germans renunciessin als seus drets sobre el ducat, no es va rubricar l'acord. Per la seva banda, Frederic, abans de donar el sí final, va voler que els seus enviats a Barcelona veiessin la infanta abans de tancar els pactes i signar el contracte matrimonial. Per aquest motiu, el rei, des de València estant, va ordenar que es fessin, per a Elisabet, vestits amb teles d'or i altres robes luxoses per a la seva presentació davant de l'ambaixador austríac. Igualment, va establir que fos acompanyada per persones il·lustres.¹⁶

Les ambaixades¹⁷ entre una cort i l'altra es repetiren fins que, finalment, es va establir un dot de 15.000 marcs d'argent i un escreix de 15.000 marcs d'argent, assegurat amb rendes anuals de 1.500 marcs d'argent. Els béns assignats per garantir l'escreix foren Korneuburg, Tulln i el burg de Lenganbarch i el seu mercat, situats a la baixa Àustria.¹⁸ A més, Jaume II va aconseguir les fermances dels diferents representants dels estats d'Àustria per tal d'assegurar les rendes que havia de

14. La documentació generada arran de les negociacions pel matrimoni entre Elisabet i Frederic fou recollida en un registre especial de cancelleria, amb el nom de «Conventionum et dotum reginarum», en concret, en els folis 105 al 138. En aquest registre es recullen tant els tractes que es van dur a terme com els acords a què finalment es va arribar. ACA, Cancelleria, Reg. 292.

15. Segueixo, en bona part, el treball de Stéphane Péquignot sobre l'acció diplomàtica del rei Jaume II. PÉQUIGNOT, *Au nom du roi...*, 468-469.

16. MARTÍNEZ, *Jaime II de Aragón...*, II, doc. 105 i 106. Vegeu també ACA, Cancelleria, Reg. 242, f. 44v. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 233.

17. Hi hagué diversos enviats del rei Jaume II a la cort de Frederic el Bell, entre els quals podem destacar el canonge de Terol, Francisco de Xiarch, i el canonge de Vic, Bartomeu de Torre, el qual va arribar a l'acord definitiu en nom del rei i va formar part de la comitiva que va acompanyar la infanta fins a Àustria, com detallarem més endavant. PÉQUIGNOT, *Au nom du roi...*, 469. De Francisco de Xiarch, per la seva banda, sabem que va ser enviat a Àustria a l'inici de les negociacions per tal de conèixer de primera mà l'edat del duc d'Àustria, les seves habilitats, les seves terres i els seus títols. BARBER, «The realities...», 180.

18. PÉQUIGNOT, *Au nom du roi...*, 475.

rebre la infanta Elisabet un cop allà.¹⁹ Finalment, una vegada complerts els requisits de Jaume II, es van donar per concloses les negociacions i es van iniciar els preparatius per al casament.

El setembre de 1313 una delegació austríaca va dirigir-se cap a Barcelona per a la celebració del matrimoni entre Frederic el Bell i la infanta Elisabet. Els integrants d'aquesta comitiva, formada per l'abat Otto de Sant Lambert, el capità Heinrich von Walsee, Hervord von Simaning i el camarlenc d'Estíria, Rudolf von Liechtenstein, van ser rebuts al coll de Panissars pel veguer de Girona i Besalú, Riambau de Far, el qual va acompanyar l'ambaixada austríaca fins a Barcelona, on els esperava Jaume II.²⁰ Els enviats del duc d'Àustria van ser acollits, per petició del rei, a la casa que Brunissenda, vídua del noble Guillem de Cervelló, tenia a la plaça de Santa Anna de la ciutat de Barcelona.²¹

Paral·lelament, unes setmanes abans, el rei havia ordenat que la seva filla Elisabet abandonés la ciutat de València, on, al costat de la seva germana Constança, havia estat educada per l'emperadriu dels grecs, Constança, germana del rei Manfred de Sicília i muller de Joan Ducas, i per la noble Saurina de Biterris o de Besiers.²² També la priora de Sixena, Teresa Jiménez de Urrea, va intervenir en l'educació de les infantes, especialment després de la mort de l'anciana emperadriu, que es va produir el 1307, de manera que Elisabet va passar també algun temps amb les seves germanes Blanca i Maria, que foren educades entre el monestir de Sixena i el palau reial d'Osca.²³ Tanmateix, Elisabet va passar la major part dels seus primers anys de vida a la ciutat de València, envoltada de nodrisses i donzelles, especialment després de la mort de la seva mare, esdevinguda l'any 1310.²⁴ Hem de creure que la formació que va rebre durant la infantesa va influir en la forma d'exercir el paper de reina, i també l'estreta relació que va teixir amb el seu pare, tal com ho demostren les nombroses cartes entre tots dos.²⁵

Així, doncs, el viatge que portava Elisabet fins al seu matrimoni va començar a la ciutat de València. La comitiva que la va acompanyar fins a Barcelona estava formada per la seva germana Blanca, l'esmentada priora de Sixena, la influent dama de la cort Sibilla de Saga i la noble Sibilla d'Anglesola, a més d'altres dames

19. PÉQUIGNOT, *Au nom du roi...*, 474.

20. ACA, Cancelleria, Reg. 241, f. 44r-v.

21. ACA, Cancelleria, Reg. 241, f. 52r. De fet, la voluntat del rei era acollir i atendre de la millor manera possible els enviats del seu futur gendre, per això va escollir un allotjament en una casa particular, on sabia que serien ben servits. Per aquesta mateixa raó, va obsequiar-los amb diverses quantitats de diners i regals. PÉQUIGNOT, *Au nom du roi...*, 154 i 284.

22. MARTÍNEZ, *Jaime II de Aragón...*, I, 39.

23. MARTÍNEZ, *Jaime II de Aragón...*, I, 170, i II, doc. 59.

24. El 4 d'abril de 1308 el rei Jaume II va ordenar el pagament de 2.000 sous a la nodrissa Bonanada pels seus serveis tenint cura de la infanta Elisabet. ACA, Cancelleria, Reg. 237, f. 75. Document citat per MARTÍNEZ, *Jaime II de Aragón...*, II, doc. 55.

25. Sobre correspondència femenina en entorns curials, vegeu J. P. JARDIN *et al.* (coord.), *Cartas de mujeres en la Europa medieval. España, Francia, Italia, Portugal (siglos XI-XV)*, Madrid, La Ergástula, 2018.

i cavallers. El rei mateix va convocar personalment la comitiva per rebre també l'ambaixada austríaca el dia de Sant Miquel de 1313 a la ciutat de Barcelona.²⁶ El bisbe de València va acompanyar el seguici de la infanta fins a la ciutat de Tortosa, on es van allotjar per un dia. A partir d'aquí, el bisbe de Tortosa va acompanyar Elisabet d'Aragó fins a Tarragona, on també van fer la parada corresponent. Finalment, en aquest darrer tram del trajecte, la va escortar l'arquebisbe de Tarragona. La documentació fa evident que Elisabet, en entrar a la ciutat de Barcelona, anava vestida amb singular riquesa, tal com ho havia disposat el rei Jaume II, sempre preocupat per la pompa de la seva cort en ocasions com aquestes. Per a la confecció dels vestits de la núvia es van utilitzar, sota la supervisió de l'esmentada Sibilla de Saga, or, perles i pedres precioses.²⁷ Sens dubte, Jaume II va dissenyar a la perfecció aquest trasllat per conferir la màxima solemnitat al matrimoni de la seva filla. Si bé era voluntat del rei que les infantes anessin acompanyades per altes dignitats eclesiàstiques durant els seus desplaçaments,²⁸ no hem de descartar el paper simbòlic atorgat a l'escorta eclesiàstica que va acompanyar Elisabet fins al seu pare.

El matrimoni per poders es va celebrar el dia 14 d'octubre de 1313 al Palau reial de Barcelona.²⁹ Elisabet devia tenir aleshores uns 12 anys i Frederic uns 25.³⁰ En nom del duc d'Àustria, va actuar Rudolf von Liechtenstein. Elisabet, per la seva banda, va estar acompanyada pel rei i per totes les seves germanes i germans, a excepció de les infantes Maria i Constança, casades ja en terres castellanes.³¹

Els preparatius del viatge

Immediatament després, a mitjans del mes de novembre de 1313, es va iniciar el viatge que va portar la infanta Elisabet fins a la seva nova llar, a Àustria, per convertir-se definitivament en la muller de Frederic el Bell.³² La responsabilitat dels preparatius del viatge van recaure en el majordom de la infanta, Bertran Gallifa, tot i que supervisat, en tot moment, per Jaume II. Els infants disposaven de casa pròpia quan arribaven a l'edat de 12 anys, moment en què el rei nomenava un major-

26. Entre d'altres, es tracta de Felip de Saluces (o Saluçà) i de Berenguer d'Anglesola i Bernat de Fonollar, senyor del castell de Sitges, i Pere de Queralt. ACA, Cancelleria, Reg. 241, f. 52r i f. 52v, respectivament.

27. Per exemple, el rei va ordenar que es lliuressin a Sibilla de Saga 25 unces de perles. MARTÍNEZ, *Jaime II de Aragón...*, I, 65 i 153.

28. MARTÍNEZ, *Jaime II de Aragón...*, I, 53.

29. ZURITA, *Anales de la Corona...*, ll. V, cap. CIV. Salvador Claramunt situa el casament el dia 8 d'octubre de 1313 a la catedral de Barcelona. S. CLARAMUNT, «La política matrimonial de la casa condal de Barcelona y real de Aragón desde 1213 hasta Fernando el Católico», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* 23-24, 2002-2003, 211.

30. ZURITA, *Anales de la Corona...*, ll. V, cap. CVI.

31. Maria va unir-se en matrimoni amb l'hereu del tron de Castella, l'infant Pedro, i Constança amb l'infant Juan Manuel.

32. ZURITA, *Anales de la Corona...*, ll. V, cap. CVI.

dom, un tresorer i un escrivà de ració, a més d'altres servidors, com ara un comprador, un dispenser, un flequer, un boteller, un sobrecoc, un porter, i un confessor, entre d'altres.³³ L'elecció de les persones adscrites a la casa d'una infanta o d'un infant era una decisió important que el rei no deixava a l'atzar,³⁴ ja que eren els responsables de vetllar per l'infant, però, al mateix temps, es convertien en els principals informadors del rei sobre les accions dels seus fills. Les persones escollides eren, per tant, personatges propers al monarca i de gran influència en la seva cort. Bona part d'aquesta estructura inicial de la casa de la infanta Elisabet d'Aragó és la que la va acompanyar en el viatge, tot i que alguns dels membres van quedar-se a Barcelona.³⁵

Així, doncs, la comitiva que havia d'escortar la infanta en aquest recorregut per terres europees estava formada pel bisbe de Girona, Guillem de Vilamarí, i el cavaller Felip de Saluces, encarregats de lliurar Elisabet al duc d'Àustria; Blanca de Centelles, muller de Guillem de Calders, com a dama de companyia, juntament amb quatre donzelles més de nom Floreta, Alamanda, Çura i Margarida;³⁶ l'esmentat majordom, Bertran Gallifa; el preceptor de la infanta, Pere Lull; Bartomeu de Torre, canonge de Vic i responsable de tancar, en nom del rei, els acords nupcials; i l'escrivent Bonanat Cardona. A més, també formaven part d'aquest conjunt els ajudants de cambra, els responsables dels animals i de la intendència, com ara cambrers, cuiners, un flequer, i, fins i tot, bufons.³⁷ Així mateix, tots els principals personatges del seguici, com la infanta mateixa, anaven acompanyats dels seus propis escuders i servents a peu i a cavall.

En aquest sentit, era important ser curós a l'hora de triar correctament les persones que havien de formar part del seguici, ja que haurien de tenir cura d'Elisabet, acompanyar-la i protegir-la. Es tractava, doncs, de persones de la màxima confiança del rei Jaume II, els membres més destacats del cercle de la infanta i persones de prestigi.³⁸ Precisament, va encarregar personalment al bisbe de Girona

33. MARTÍNEZ, *Jaime II de Aragón...*, I, 49.

34. Diana Pelaz atorga aquesta responsabilitat a les reines, que eren qui triaven les persones que s'encarregarien d'ajudar i acompanyar les infantes. En el cas que ens ocupa, però, les va triar el rei mateix, en absència de la seva difunta muller. PELAZ, «Una casa...», 76.

35. La llista dels membres de la comitiva de la infanta s'ha elaborat a partir de la llista de despeses que el rei va ordenar que es fessin per satisfer totes les persones que l'havien d'acompanyar fins a les terres de l'imperi. ACA, Cancelleria, Reg. 299, f. 45v-48v. Vegeu també MARTÍNEZ, *Jaime II de Aragón...*, I, 153-154.

36. Sobre Blanca de Centelles, muller de Guillem de Calders, vegeu M. COMAS VIA, «La documentación de una señora feudal del siglo XIV: Blanca de Centelles», dins A. SUÁREZ (ed.), *Escritura y sociedad: la nobleza*, Santiago de Compostela, Xunta de Galicia - Universidade de Santiago de Compostela, 2017, 189-200; i M. COMAS VIA, «Blanca de Centelles, la darrera castlana d'Eramprunyà», dins *Les dones d'Eramprunyà: passat i present. Actes de la XII Trobada de Centres d'Estudis i d'estudiosos d'Eramprunyà*, Gavà, Centre d'Estudis de Gavà, 2020, 37-44.

37. DICK, «Isabella von Aragón...», 172.

38. De fet, quan el rei va escriure al bisbe de Girona, perquè s'incorporés al seguici, va expressar la seva voluntat que aquest fos tan distingit com fos possible. ACA, Cancelleria, Reg. 241, f. 53r. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 234.

i a Felip de Saluces el benestar de la seva filla, de salut feble i malaltissa.³⁹ Dins d'aquest conjunt, com hem indicat, cadascú tenia unes responsabilitats ben definides. Per exemple, era feina del majordom, dels aposentadors i dels porters reials la bona organització del desplaçament, i, per tant, havien de fer-se càrrec dels àpats i els allotjaments de tots els membres del seguici, i tenir cura de totes les necessitats que sorgissin al llarg del trajecte.⁴⁰ En un viatge d'aquestes característiques, per terres estrangeres, res no podia deixar-se a l'atzar.

Òbviament, el seguici d'Elisabet fou acompanyat per l'ambaixada enviada pels Habsburg a Catalunya,⁴¹ els quals tenien com a missió portar la seva nova senyora al costat del seu marit. Tanmateix, es va produir un contratemps abans que l'ambaixada austríaca retornés al seu país amb la muller del duc i tot el seguici. L'abat de Sant Lambert va comunicar al rei Jaume II que Frederic havia ordenat que no formés part de la comitiva cap frare franciscà o dominic. Així i tot, el rei va insistir en la necessitat que un confessor acompanyés la seva filla per poder-se confessar en el seu propi idioma i, de fet, dins del seguici, s'hi van incloure dos frares predicadors. Així, doncs, es va acordar que, un cop a Àustria, Frederic ja decidiria què fer amb els dos confessors:

Reebem vostra letra, que ns trameses ara, en la qual nos faves saber, que aviets entès per Conrat, religiós abat de Sent Lambert, que l molt noble duc de Àustria no seria pagat, que frares Preicadors ni frares Meno[r]s anassen ab la molt noble enfanta dona Içabel filla nostra, ans seria despugat fort et que nos sobre açò deguessem proveir. Ond nos entès tot ço que n la dita vostra letra era contengut, vos responem, que no us no ns par, que [a]ltra provisió y dejam fer, que la infanta nostra filla obs ha confessor, qui entene a ella et ella a ell, emperò, quant seran llà, faja-y lo duc ordenar açò que a el plaurre, ya sia, que en tot en tot és necessari, que la enfanta age confessor, que ella puxa entendre.⁴²

Per tal que Elisabet iniciés la seva processó nupcial cap a Àustria proveïda de la millor manera, el rei va ordenar la compra de vestits, capes de viatge, selles de muntar i animals apropiats per a trajectes llargs com el que els esperava.⁴³ El responsable

39. Sembla que, des de petita, Elisabet ja no gaudia d'una gran salut. Quan la reina Isabel de Portugal es va oferir per fer-se càrrec d'alguna de les filles de Jaume II arran de la mort de Blanca d'Anjou, la resposta del rei, per no enviar aquesta infanta al costat de la seva tia, fou que patia «grant enfermetat que avemos muy gran periglio de su persona». MARTÍNEZ, *Jaime II de Aragón...*, I, 23 i 152, i II, doc. 68.

40. MARTÍNEZ, *Jaime II de Aragón...*, I, 54.

41. El rei va obsequiar els nuncis del duc d'Àustria amb cinc cavalls per un valor de 9.200 sous i una mula, que va costar 700 sous, per a l'abat de Sant Lambert. A més, va ordenat que se'ls lliuressin 1.500 sous i tres anaps d'argent. ACA, Cancelleria, Reg. 299, f. 48r-48v.

42. ACA, Cancelleria, Reg. 254, f. 137r. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 236.

43. Totes aquestes despeses es recullen a ACA, Cancelleria, Reg. 299, f. 45v-48v. A part dels integrants de la comitiva i la casa de la infanta, també van rebre robes per a la confecció de

de les compres de tot allò que necessitava Elisabet per al viatge i per la nova vida en terres austríaques fou Arnau Messeguer, cambrer del rei, el qual va rebre 63.950 sous. A més, per a les despeses que es poguessin ocasionar durant el trajecte, el rei va disposar una quantitat de 67.220 sous barcelonesos que el tresorer Pere Marc havia de repartir entre els integrants del grup que acompanyava la infanta.⁴⁴ Blanca de Calders, dama de companyia d'Elisabet, va rebre, per part seva, mil sous per a les seves necessitats, a més de teles per confeccionar-se vestits i calçat durant l'estada a la cort austríaca i d'una mula per al seu transport. Cal dir, però, que abans d'iniciar-se el viatge, el rei va ordenar al frare Bernat de Boixadors que es dirigís fins a Calders per anar a buscar l'esmentada noble, amb deu mules, per tal que pogués unir-se a la resta de la comitiva.⁴⁵ Tant el bisbe de Girona com Felip de Saluces van rebre, igualment, robes per confeccionar-se vestits, i també els seus acompanyants. De fet, el rei va voler gratificar amb robes tant els servents de la infanta que l'acompanyaren fins a terres germàniques, com els que es van quedar a Barcelona. Així mateix, Jaume II va manar que es comprassin animals, com ara un palafre per a la infanta, a més de tres mules per a les andes i quatre per als atzemblers. En altres casos, es va optar per llogar els animals, com els que van cavalcar l'escrivent Bonanat Cardona o Berenguer Pedrissa, porter de la infanta. Finalment, el rei va ordenar que s'arreglessin les brides i la sella del cavall de la infanta.

En darrer terme, com en el cas de totes les núvies, calia preparar tot l'aixovar de la jove, amb teles i objectes de luxe que mostressin la seva categoria i la del seu llinatge. Sens dubte, la composició d'aquest aixovar responia clarament a una estratègia de representació del seu nou estatus.⁴⁶ Elisabet va rebre grans quantitats de robes de diverses procedències i qualitats, a més de joies i vestits, alguns dels quals havien pertangut a la seva mare,⁴⁷ com ara tres corones i uns quants anells, nombrosos objectes de vaixel·la de plata, alguns dels quals amb l'escut reial. En el dot de la infanta, també es van incloure copes, tovalles i tovallons, rentamans, matalassos, catifes tunisanes i murcianes i un joc d'escacs amb un tauler de jaspi verd i cristall. Tot el conjunt es va col·locar en cofres per ser traslladats fins al seu destí: la cort del duc d'Àustria.⁴⁸

Les etapes del viatge

Jaume II, preocupat pel desenvolupament del viatge, va donar les instruccions pertinents a Felip de Saluces en una carta, en la qual recomanava que aprofitessin per fer llargues jornades mentre el temps fos favorable, ja que, quan comencés el

vestits el mateix rei i els infants Jaume, Alfons, Berenguer i Pere. A més, es va comprar una mula de pèl bru per a l'infant Jaume.

44. Per tal de costejar les despeses extraordinàries que va comportar el matrimoni d'Elisabet amb Frederic d'Àustria, l'any 1314 Jaume II va ordenar la imposició d'un maridatge entre tots els seus territoris. PÉQUIGNOT, *Au nom du roi...*, 154 i 165.

45. ACA, Cancelleria, Reg. 299, f. 48v.

46. PELAZ, «Una casa...», 81.

47. BARBER, «The realities...», 179.

48. FINKE, *Acta Aragonensia...*, III, 239-249. Vegeu també BARBER, «The realities...», 180-181.

mal temps, no podrien avançar al mateix ritme. Recordem que van començar el viatge a mitjans del mes de novembre, de cara a l'hivern, i que havien de travessar els Alps. A més, en aquesta mateixa carta, demanava que no se separessin ni un instant de la infanta i que en tinguessin cura en tot moment.⁴⁹ Certament, un desplaçament d'aquestes característiques podia comportar nombroses dificultats, si bé també és cert que probablement molts dels participants de la comitiva no era la primera vegada que s'enfrontaven a un viatge similar.⁵⁰ Formar part de la casa d'un membre de la reialesa significava un anar i venir continu, atesa la itinerància de la cort.⁵¹ El mal estat dels camins, els grans accidents geogràfics que havien de travessar i les inclemències del temps eren elements que complicaven els viatges a l'edat mitjana i reduïen la velocitat de la marxa. Es calcula que en desplaçaments llargs, com el que ens ocupa, s'avançaven uns 20-30 quilòmetres al dia.⁵² Per tot plegat, era del tot necessari organitzar les etapes del viatge i les parades necessàries per poder descansar i fer les visites protocol·làries corresponents.⁵³ Durant el transcurs del viatge, Elisabet i el seu seguici van aturar-se en diversos indrets, com ara a Perpinyà, per poder saludar el rei de Mallorca, Sanç I. També van aturar-se a Avinyó, per poder fer la deguda reverència al papa Climent V. El pontífex va beneir la jove i la va complimentar amb regals. A partir d'aquí, el trajecte va continuar per terres del duc de Savoia i, posteriorment, van fer parada també a Grenoble, residència del delfí de Vienne.⁵⁴ No tenim notícies sobre el desenvolupament del viatge, de manera que hem de pensar que es va produir sense problemes ni complicacions. Quan van arribar a les terres de Frederic el Bell, al comtat del Tirol, la comitiva va ser rebuda pels familiars del duc, entre els quals es trobava Elisabet de Caríntia, mare de Frederic. El 31 de gener de 1314 van ser renovats els vots matrimonials, aquesta vegada amb els dos contraents presents, a Judenburg (Estíria), considerada com la porta d'entrada a la regió dels Habsburg.⁵⁵ De fet, aquesta va

49. ACA, Cancelleria, Reg. 254, f. 137r. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 236.

50. Sobre els viatges a l'Edat Mitjana, vegeu E. M. FERREIRA PRIEGUE, «Saber viatjar: arte y técnica del viaje en la Edad Media», dins J. I. DE LA IGLESIA DUARTE (coord.), *Aspectos en torno al Camino de Santiago en la Edad Media. IV Semana de Estudios Medievales: Nájera, 2 al 6 de agosto de 1993*, Logroño, Instituto de Estudios Riojanos, 1994, 45-69; J. I. DE LA IGLESIA DUARTE (coord.), *Viajar en la Edad Media. XIX Semana de Estudios Medievales. Nájera, del 4 al 8 de agosto de 2008*, Logroño, Instituto de Estudios Riojanos, 2009; i J. VERDON, *Il Viaggio nel Medioevo*, Milà, Baldini & Castoldi, 2001.

51. A. RODRÍGUEZ LÓPEZ, «Viajar y gobernar: la monarquía itinerante», dins IGLESIA, *Viajar en la Edad Media...*, 381-404.

52. E. AZNAR VALLEJO, «Introducción a los viajes medievales. Una mirada geográfica y cultural», dins IGLESIA, *Viajar en la Edad Media...*, 23.

53. Jaume II es va preocupar d'escriure a les dignitats dels diferents territoris per on havia de passar la comitiva per tal de notificar-los el motiu del viatge i perquè fossin tractats convenientment. ACA, Cancelleria, Reg. 241, f. 58v i successius.

54. Les úniques notícies que hem documentat sobre aquesta qüestió es poden trobar a ZURITA, *Anales de la Corona...*, ll. V, cap. CIV. Vegeu també MARTÍNEZ, *Jaime II de Aragón...*, I, 154-155.

55. BARBER, «The realities...», 183.

ser la primera vegada que es van trobar cara a cara el nuvi i la núvia. Frederic va signar els capítols matrimonials i els va lliurar als ambaixadors que havia enviat Jaume II.⁵⁶

Un cop arribats al destí, part de la comitiva va retornar cap a Catalunya; en concret, les persones que encapçalaven el seguici diplomàtic. Així, el bisbe de Girona i Felip de Saluces no van allargar gens la seva estada per terres de l'imperi, ja que van regressar immediatament cap a casa, amb la seguretat que el matrimoni s'havia de realitzar i portant una carta del duc d'Àustria datada del 2 de febrer de 1314.⁵⁷ D'altres van romandre més temps al costat de la infanta, tot i que tenien data de retorn. A la primavera, cap a finals del mes de maig, la jova duquessa va arribar finalment a Viena, on va ser rebuda amb una esplèndida recepció.⁵⁸ Fou aleshores quan un segon grup de membres del seguici, entre els quals es trobaven els esmentats Bertran Gallifa i Pere Llull, va tornar cap a Catalunya després d'assegurar-se que els pactes matrimonials eren fermes i que la infanta hi estava ben instal·lada.⁵⁹ A partir d'aquest moment, Blanca de Calders esdevingué el pilar de la casa d'Elisabet.

El conflicte pel control del Sacre Imperi Romanogermànic

El matrimoni entre Elisabet i Frederic, però, no fou celebrat com pertocava fins més d'un any més tard, ja que l'arribada de la infanta a la cort austríaca no es va produir en les millors circumstàncies, per tal com estava en joc el control de l'imperi. La situació es va precipitar amb la mort sobtada de l'emperador Enric VII, esdevinguda el 24 d'agost de 1313 a causa d'un greu atac de malària durant la campanya italiana a prop de Siena. Així, doncs, el tron imperial va quedar vacant i Frederic va presentar la seva candidatura, com ho havia fet el 1308 després de la mort del seu pare, però els prínceps electors van rebutjar aleshores coronar-lo, ja que temien el poder creixent dels Habsburg. Aquesta vegada, però, podríem dir que va calcular millor les seves possibilitats.⁶⁰ Efectivament, el 19 d'octubre de 1314 Frederic fou reconegut a Sachsenhausen, prop de Frankfurt, com a rei dels Romans, títol previ al d'emperador del Sacre Imperi Romanogermànic.⁶¹ El mes de novembre següent fou coronat a Bonn.⁶² Amb aquest pas endavant de Frederic per obtenir la corona imperial, hem de creure que els seus interessos van trobar una bona rebuda per part del seu sogre, al qual degué agradar, en gran manera, la idea que el seu gendre es convertís en emperador. I, de fet, Jaume II va intervenir clarament en el desenvolupament de les negociacions a favor d'ell, intercedint entre els governants

56. DICK, «Isabella von Aragón...», 175.

57. BARBER, «The realities...», 183.

58. DICK, «Isabella von Aragón...», 175.

59. BARBER, «The realities...», 184.

60. DICK, «Isabella von Aragón...», 171.

61. Frederic el Bell va escriure al seu sogre per explicar-li que havia estat reconegut com a rei dels Romans, tot i que calia esperar que els prínceps electors el distingissin com a emperador. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 237.

62. DICK, «Isabella von Aragón...», 175.

europèus i el papa:⁶³ primer a favor de la seva elecció com a emperador i, posteriorment, per aconseguir un bon desenllaç del conflicte per a Frederic.⁶⁴

Això no obstant, les pretensions del duc d'Àustria van xocar frontalment amb els interessos del seu cosí Lluís de Baviera, qui va disputar-li el títol imperial. En efecte, Lluís de Baviera fou escollit a Frankfurt per part de cinc electors immediatament després de l'elecció de Frederic. La qüestió, però, era que Frederic havia estat escollit primer, tot i que els seus adversaris al·legaven que l'elecció s'havia fet fora de la ciutat de Frankfurt, tal com marcava el costum.⁶⁵ Frederic tenia en el seu poder les insígnies imperials i havia estat coronat per l'arquebisbe de Colònia, segons establia la tradició.⁶⁶ Tanmateix, Lluís va aconseguir ser coronat a Aquisgrà per l'arquebisbe de Magúncia.⁶⁷ Així les coses, el desenvolupament dels esdeveniments va comportar una doble elecció al tron imperial que va desembocar en un seguit d'enfrontaments entre els dos pretendents a la corona. Davant d'aquesta situació, el papa Joan XXII es va abstenir d'intervenir en el conflicte i simplement va optar per declarar el tron vacant.⁶⁸

Uns mesos després de l'inici del conflicte, el 28 d'abril de 1315, va tenir lloc finalment la celebració solemne del matrimoni entre Frederic i Elisabet a la ciutat de Ravensburg, cerimònia posposada per culpa de la guerra. Se celebraren grans festes per tal de festejar el matrimoni, a les quals assistiren les més altes dignitats de la cort. D'aquesta manera ho relatava Alamanda Sopera, una de les donzelles de la reina, en una carta dirigida al rei Jaume II. Fou també, en aquest moment, quan es va consumir el matrimoni:

Et après d'açò fou les noces lo senyor rey IIII kalendas mai et jac ab la senyora en I castell de l'imperi qui ha no Raffburch.⁶⁹ Et, en continent, fetes les noces, vengue-n I ciutat apel·lada Bala,⁷⁰ on damunt ja és dit que mostraren les relíquies. Et aquí el dia de Sinquagesima fo coronada la senyora nostra ab gran sollempnitat et ab grans gens, qui foren a la cort: duchs et comptes, prelats et moltes d'altres jens.⁷¹

63. ZURITA, *Anales de la Corona...*, ll. VI, cap. XIV.

64. Vegeu, com a exemple, les diverses cartes recollides per Fincke sobre aquesta qüestió. FINKE, *Acta Aragonensia*, I, doc. 240, 241, 248, 252-255, 257 i 258.

65. ZURITA, *Anales de la Corona...*, ll. VI, cap. XIV.

66. El mateix bisbe de Colònia va escriure al rei Jaume II per notificar-li la coronació de Frederic el Bell com a rei dels Romans, també la de Lluís de Baviera. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 238. D'altra banda, la donzella Alamanda, quan va escriure al rei sobre la coronació, fa esment a la qüestió de les relíquies de Colònia. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 242.

67. P. H. WILSON, *El Sacro Imperio Romano Germano: mil años de historia de Europa*, Madrid, Desperta Ferro Ediciones, 2020, 384-385. Vegeu també, sobre l'enfrontament entre Frederic el Bell i Lluís de Baviera, B. KRISTEK, *Die Doppelwahl 1314 zwischen Ludwig dem Bayern und Friedrich dem Schönen*, Munic, Grin Verlag, 2012.

68. WILSON, *El Sacro Imperio...*, 65.

69. Es refereix a la ciutat de Ravensburg, actualment a Alemanya.

70. Es tracta de la ciutat de Basilea, situada actualment a Suïssa.

71. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 242.

Així, doncs, uns dies més tard, el dia de Pentecosta, l'11 de maig de 1315, Elisabet fou coronada com a reina dels Romans a la ciutat de Basilea. Amb aquesta celebració es posava en marxa el protocol cortesà per tal d'escenificar el paper que tenia Elisabet en tot aquest entrellat. Sens dubte, era també una forma de simbolitzar l'enllaç entre tots dos, però especialment el compromís polític i social de la parella reial en un conflicte com el de la situació en què es trobava immers l'imperi. Calia, doncs, fer el ritual i exhibir l'estatus d'Elisabet com a nova reina dels Romans.⁷²

Això no obstant, els enfrontaments entre Frederic d'Àustria i el seu cosí Lluís de Baviera no es van aturar. Malgrat algunes victòries del bàndol dels Habsburg, com l'obtinguda a la ciutat d'Espira, explicada per la mateixa Alamanda en la seva carta,⁷³ l'equilibri va començar a decantar-se a favor de Lluís. Elisabet i el seu entorn van patir en gran manera les conseqüències del conflicte, ja que es van veure immersos en grans dificultats econòmiques. La guerra va deixar la reina dels Romans cada vegada amb menys recursos. Certament, les condicions en què vivien ella i el seu seguici havien empitjorat considerablement. En l'esmentada carta del 6 de juny de 1315, Alamanda Sopera relatava la complicada situació en què es trobaven: «nos que ych havem haüts grans treballs et despès tot quant hic aportam».⁷⁴ Observem com els membres catalans de la casa de la reina dels Romans havien anat perdent pes d'una manera gradual. Poc sabem de la composició de la casa d'Elisabet d'Aragó, però les cartes intercanviades entre Bonanat Cardona i la seva cosina Alamanda Sopera evidencien cada cop més la presència de persones d'origen austríac entre els seus membres. Aquesta és una tendència que s'observa habitualment en altres cases de reines europees. És a dir, a mesura que passava el temps, la proporció de membres del regne d'origen de la reina consort anava disminuint a favor de persones del territori.⁷⁵

Totes les cartes que es conserven en relació amb l'episodi que ens ocupa són un exemple clar del paper que tenien el servents de les cases reials com a espectadors d'allò que succeïa al seu entorn, fet que els convertia en l'enllaç perfecte entre el lloc d'origen i el lloc d'acollida. Efectivament, els membres del seguici d'Elisabet van participar activament en la circulació d'informació per tal que fos el

72. L'anàlisi de les cerimònies com a simbolització de la monarquia ha estat objecte d'estudi: vegeu L. RUIZ DOMINGO, *El tesor de la reina: recursos i gestió econòmica de les reines consorts a la Corona d'Aragó (s. XIV-XV)*, Madrid, CSIC, 2020, 59-66; i G. SCHWEDLER, *Herrsbertreffen des Spätmittelalters: Formen-Rituale-Wirkungen*, Ostfildern, Thorbecke, 2008. Agraeixo a Lledó Ruiz que em facilités la lectura del seu text abans de la seva publicació.

73. «Ítem hi ha major poder, per ço com se posaren a batalla els camps et l'altre fugí-li et amagàs, et mes-se, com no poch alre fer, en lo ciminteri de la ciutat apel·lada Spira. Et el ciminteri dels juheus era vallat et aquí el senyor rey nostre estech davant la ciutat et el ciminteri III dies et III nits esperant que ixís l'altre a batalla et ell de nit amagadament ixisen. Et és-li fuyt et null hom n-el prea re.» FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 242. Vegeu també ZURITA, *Anales de la Corona...*, ll. VI, cap. XIV.

74. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 242.

75. PELAZ, «Una casa...», 86.

màxim de fluïda entre les dues corts. Alamanda Sopera explicava en una carta del 6 de juny de 1315 l'extensa correspondència que gestionava la jove reina, especialment destinada a Jaume II.⁷⁶ En més d'una ocasió, les cartes de la infanta al seu pare anaven acompanyades per lletres d'alguna persona del seu entorn per tal de complementar les notícies que rebia el rei.

L'acomiadament del seguici

Després de mesos d'enfrontaments, els efectius econòmics del ducat d'Àustria es van revelar insuficients per mantenir aquesta continuada situació de guerra. Sembla clar que la cort austríaca no era tan rica com s'hauria imaginat Jaume II.⁷⁷ Arribats a aquest punt, per ordre de Frederic, Elisabet es va veure obligada a renunciar a tot el seu seguici amb el propòsit de reduir les despeses, raó per la qual van tornar tots al seu lloc d'origen, a excepció de l'escrivà Bonanat de Cardona i de la dama de companyia d'Elisabet, Blanca de Calders. En una carta amb data del 16 de juny de 1315 i dirigida a Jaume II, Frederic mateix argumentava la raó per la qual havia acomiadat la major part de l'entorn català de la reina que encara quedava a la cort: Elisabet podria així estar sempre al seu costat i, a més, considerava que estaria millor envoltada de personal local.⁷⁸ Aquesta disposició de Frederic posava en entredit l'autoritat d'Elisabet com a senyora de la seva casa i la relegava a un segon pla a l'hora d'intervenir en l'estructura cortesana. Així, l'endemà mateix d'aquesta lletra, Elisabet va escriure al rei Jaume II per posar-lo al dia de la situació i explicar-li que s'havia vist obligada a acceptar amb resignació la decisió del seu marit i que poca cosa més podia fer davant les circumstàncies en què es trobaven. En la carta també confiava al seu pare que el servei havia estat acomiadat sense rebre els salaris que els pertocaven. Reconeixia que no tenia els mitjans per fer-ho, tot i que volia compensar-los tal com es mereixien per totes les angoixes i els molts afanys que havien patit. Aquesta circumstància va causar un gran patiment a Elisabet. Per això sol·licitava al seu pare que s'ocupés de gratificar-los convenientment. I, de fet, sabem que el rei es va fer càrrec de retribuir a Frederic, camarlenc de la jove reina, i també als dos joglars de la seva cort, Fros i Freoli.⁷⁹

És significatiu que Elisabet optés per quedar-se amb l'escrivà i amb la dama de companyia. En primer lloc, conservar al seu costat Bonanat Cardona li permetia mantenir el vincle amb el pare i els germans, amb la seva família; en definitiva, amb el seu país d'origen.⁸⁰ En segon lloc, amb relació a Blanca de Calders, no podem oblidar que la noble catalana havia esdevingut el referent femení per a Elisa-

76. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 242.

77. BARBER, «The realities...», 186. Vegeu també DICK, «Isabella von Aragón...», 180.

78. DICK, «Isabella von Aragón...», 177.

79. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 243.

80. Més enllà de la correspondència amb el seu pare, es conserven cartes intercanviades amb els seus germans, especialment amb el seu germà Alfons, el futur Alfons el Benigne, a qui retreia que no li escrigués més, quan li notificà la conquesta de Sardenya. MARTÍNEZ, *Jaime II de Aragón...*, I, 129. Vegeu també M. COMAS VIA, «Cartas desde la distancia. La añoranza en la

bet, tenint en compte que la infanta tenia tan sols 12 anys quan va partir de la ciutat de Barcelona en direcció al ducat d'Àustria. L'entorn de confiança d'Elisabet, doncs, havia quedat totalment reduït a aquestes dues persones, confiança que segurament no professava amb el personal de la casa del seu marit, més enllà de les dificultats amb l'idioma del país d'acollida.⁸¹ En aquest sentit, volem posar en consideració en aquest punt la situació que vivien les dones que, com Elisabet, eren enviades lluny del seu país d'origen, envoltades per persones que parlaven una llengua que amb prou feines que coneixien. Tal com assenyala Nikolas Jaspert, les cartes conservades són «una font remarcable per estudiar els problemes d'aculturació que la migració matrimonial podia imposar als membres de l'aristocràcia medieval».⁸² Sens dubte, Elisabet i el seu seguici es van convertir en un petit grup d'exiliats involuntaris, amb totes les tensions que això implicava.⁸³

Certament, Elisabet d'Aragó havia insistit anteriorment al seu pare, perquè no obligués el canonge Bartomeu de Torre a tornar a terres catalanes, ja que el necessitava per poder-se entendre en alemany.⁸⁴ Però la dissort de Bartomeu de Torre va estroncar les esperances d'Elisabet, ja que fou assassinat en terres germàniques per uns altres catalans que estaven també al servei de la reina dels Romans. Un dels assassins, l'escuder del canonge, fugí cap a Catalunya, on fou arrestat tenint en la seva possessió el segell de la reina i, posteriorment, condemnat a mort per Jaume II, tal com el rei mateix informava la seva filla en una carta del 15 de maig de 1315.⁸⁵ Bartomeu de Torre havia accedit al càrrec de canceller quan Bertran Gallifa i Pere Lull tornaren cap a la cort del rei Jaume II a mitjans de l'any 1314. El misteri envolta la figura i el tràgic destí d'aquest membre de la casa d'Elisabet, encara més quan Alamanda Saperà va ratllar una frase que havia escrit en una de les seves cartes: «molts mals que ens va fer Bartomeu de Torre, que és mort, Déu el perdoni!».⁸⁶

correspondència femenina a finals de la Edad Media», dins E. CORRAL DÍAZ (ed.), *Voces de mujeres en la Edad Media. Entre realidad y ficción*, Berlín, De Gruyter, 2018, 152-161.

81. Stefanie Dick considera, a més, que Elisabet tampoc no estava prou familiaritzada amb el llatí, atès que els vots matrimonials els va fer en català i, d'altra banda, un cop fou acomiadat el seguici, les seves cartes només són en català. Això degué ser així perquè el seu canceller, Bartomeu Torre, per tant, el responsable de la documentació en llatí, majoritària durant els seus primers temps en terres de l'imperi, fou assassinat, tal com detallarem més endavant. DICK, «Isabella von Aragón...», 170.

82. JASPERT, «Catalunya, els catalans...», 233. Amb relació a la necessitat d'envoltar-se d'un entorn format per persones del país d'origen, vegeu especialment MUÑOZ FERNÁNDEZ, «La Casa delle Regine...».

83. BARBER, «The realities...», 187.

84. ACA, Cancelleria, Cartes reials, Jaume II, caixa 70, núm. 8.544.

85. En aquesta mateixa carta, el rei Jaume II retornava les restes de l'esmentat segell de la seva filla, el qual fou destruït en el moment en què fou capturat l'assassí de Bartomeu de Torre. MARTÍNEZ, *Jaime II de Aragón...*, I, 156, i II, doc. 468. El segell porta la llegenda següent: «Elisabeth Dei Gratia Regina Romanorum». O. POSSE, *Die Siegel der Deutschen Kaiser und Könige*, Dresden, Wilhelm u. Bertha v. Baensch Stifft, 1909.

86. BARBER, «The realities...», 187.

És evident que la situació de penúria i enyorança regnava entre els pocs catalans que restaven a la cort del rei dels Romans, tal com revela la correspondència conservada. En una carta enviada a la seva cosina Alamanda Sopera, la qual havia tornat a Barcelona per manament del rei Frederic després d'estar al servei d'Elisabet, Bonanat Cardona reconeixia que ell havia aconseguit que se li paguessin algunes quantitats degudes i que l'havien compensat amb un mul.⁸⁷ Amb tot, l'acomiadament de bona part de la comitiva de la reina no va servir per millorar la conjuntura. Ben al contrari, Elisabet s'havia vist obligada a empenyorar tres corones i altres objectes de valor del seu tresor nupcial. Fins i tot s'havien descosit els seus millors vestits. Es van empenyorar també les corones de la seva cunyada Caterina, duquessa de Calàbria. Els diners obtinguts els van enviar a Frederic per poder continuar sufragant la guerra contra Lluís de Baviera. Sembla que Elisabet es va posar totalment al servei de la política del seu marit, fins al punt que estava disposada a hipotecar el seu dot i utilitzar-lo a favor d'ell. Tanmateix, Jaume II s'hi va negar rotundament, ja que aquesta opció posava en risc la viduïtat de la seva filla.⁸⁸

Per la seva banda, Blanca de Calders es va veure privada del seu servei i, a més, havia d'ocupar-se d'atendre Elisabet ella mateixa en persona. La noble s'havia quedat a disgust a Àustria, tal com confessava en una carta de juny de 1315 dirigida al rei Jaume II.⁸⁹ En aquesta lletra expressava al rei les seves pors: temia per la seva salut física i per la seva ànima, és a dir, per la seva salvació. Efectivament, com que el confessor de la reina, Ramon de Ponts, havia tornat a Barcelona per ordre de Frederic, ja no podia confessar-se. Blanca de Calders es queixava que ni ella ni cap altra de les persones del seguici d'Elisabet que encara quedaven a la cort del rei dels Romans coneixien prou l'idioma per ser confessats per un alemany. Malgrat el seu malestar, Blanca de Calders assegurava a Jaume II que no deixaria Elisabet sense la seva autorització:

[...] El senyor rey de Roma, per la gràcia de Déu, e la molt alta senyora regina, per aquella mateixa gràcia, són sans e alegres, la mercè de Deu. [...] Jo som fort despagada, per ço com jo hic romanch, qui hic he molt greuge e molt affan e hic roman tan ahonradament, que compayna jo no hic aia. E especialment, senyor, com hi romanch a ventura del cos e de l'ànima a perdre, per ço com ne fan anar frare R. de Ponts, confessor de madona la regina. E axí jo ni negú, qui hic sia, no sabem tant d'alamany, que a nuil alamany nos puxa confessar. Mas jo, senyor, soffir assò per manament que vos me fes, que nuil temps no-m partiré de madona sens vostre manament. E clam-vos mercè, senyor, que a vós plàcia, que hic trametats tals, senyor, ab qui jo me'n puxa anar, que no sia desonor de vós ni de madona la regina. E ab aquels ensemps vos clam mercè, que sien mes fils. E clam-vos mercè, senyor, que-ls hi fassatz tal acurriment que els hic puxen venir honradament. Encara,

87. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 246.

88. DICK, «Isabella von Aragón...», 177-178.

89. ACA, Cancelleria, Cartes reials, Jaume II, núm. 894. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 245.

senyor, vos fas a saber que les donzeles no se'n van per colpa, que elles aien [...] Divendres, ans de sent Johan.⁹⁰

Sabem, per una altra carta de l'escrivà Bonanat Cardona, enviada a l'esmentada Alamanda Saperà, que Blanca de Calders estava malalta i temia no tornar mai més a Catalunya. Per això la noble catalana demanava que, si moria en terres austríiques, les seves restes fossin traslladades al seu país d'origen:

Et fas-vos a saber, que madona Blanca estant malalta, que no creu, que jamás se'n puga tornar. Et manaus saludar molt per mil vegades. Et ha tramès a sos fills, que jo li trametem, ab qui se'n puga anar, o si no, si és morta, que se'n porten la sua ossa.⁹¹

En totes aquestes cartes que es conserven sempre és present el record de Blanca de Calders pels seus fills i la por de morir en terres germàniques sense haver-se confessat. De fet, fins i tot la infanta Elisabet demanava constantment al seu pare que, si havia d'enviar missatgers cap a Àustria, tingués present els fills de Blanca de Calders.⁹²

A principis de l'any 1317, Elisabet d'Aragó va fer arribar a Jaume II una missiva prou persuasiva sobre Blanca de Calders, en la qual lloava la seva fidelitat exemplar, que no havia minvat, malgrat les difícils circumstàncies que els havia tocat viure. Sollicitava al seu pare que recompensés adequadament la seva dama de companyia, sobretot perquè no havia pogut tornar a casa, tot i el seu anhel per fer-ho. Desconeixem la resposta del monarca aragonès a la petició de la seva filla i si fou aquesta la causant del seu canvi d'opinió. Fos com fos, no hi ha dubte que Blanca de Calders finalment va aconseguir tornar a Catalunya. La documentació que es conserva a l'Arxiu Fontcuberta així ho recull en una carta de l'any 1318.⁹³ Al seu retorn, va recuperar la possessió dels seus béns que, durant la seva absència, havien estat sota la custòdia del rei Jaume II. Blanca de Calders va morir l'any 1348. El temps que havia d'estar al costat d'Elisabet tenia probablement una data de caducitat, segurament es devia pactar abans de marxar cap a Àustria, però Blanca de Calders enyorava els fills i es delia per tornar a casa. En essència, aquesta és la darrera notícia de què disposem del petit contingent de catalans que sortí de Barcelona en aquell ja llunyà mes de novembre de l'any 1313. Un cop sola, Elisabet

90. ACA, Cancelleria, Cartes reials, Jaume II, núm. 894. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 245.

91. ACA, Cancelleria, Cartes reials, Jaume II, núm. 89. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 246. En una altra carta de l'esmentat Bonanat Cardona, dirigida igualment a la seva cosina Alamanda Saperà, l'escrivà s'expressava en els mateixos termes: «Ítem vos fas a saber, que madona na Blanca ha tramesa carta al senyor rey et a sos fills, que se'n vol anar et que el senyor rey que ych tracta, ab qui ella se'n vaya, et que entre los altres, que y sien sos fills. Deyts-ho a sos fills [...] que I dia hic morria sens confessió». ACA, Cancelleria, Cartes reials, Jaume II, núm. 10.600. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 247.

92. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 244.

93. COMAS VÍA, «La documentació de...», 189-200.

no va tenir més remei que refer la seva casa i adaptar-se a la seva nova realitat, encara en context de guerra.

Els darrers anys de la seva vida

Quant a Elisabet, la fortuna no li va somriure de la mateixa manera. En una carta del 15 de febrer de 1321, enviada des de la ciutat de Graz, Elisabet informava el seu pare sobre el desenvolupament dels enfrontaments amb Lluís de Baviera i feia evident que no tots els prínceps electors donaven suport al seu marit.⁹⁴ En aquest estat de coses, Frederic el Bell va ser derrotat a la batalla de Mühlendorf am Inn el 28 de setembre de 1322 i, posteriorment, empresonat pel seu adversari. Jaume II va respondre al captiveri del seu gendre amb l'enviament d'un religiós cap a Viena perquè consolés la seva filla i perquè pogués negociar l'alliberament de Frederic. Tot i això, sembla que el rei aragonès no pretenia mostrar un suport efectiu i, en cap cas, no desitjava enfrontar-se al papa.⁹⁵ Tal com constata Stefanie Dick, l'estreta col·laboració dels primers anys s'havia transformat en un intercanvi de cortesia i bons desitjos.⁹⁶

Al seu torn, Elisabet va dedicar tots els seus esforços a alliberar el seu marit del castell de Trausnitz, lloc on Lluís de Baviera el va tenir custodiat durant tres anys. Peregrinacions, dejunis i mortificacions van ser el camí que Elisabet va seguir per aconseguir la misericòrdia divina, pràctiques que van castigar severament el seu cos fràgil.⁹⁷ Certament, la reina va mostrar en tot moment el seu compromís amb el seu marit i el seu somni imperial. Va defensar els interessos de Frederic com si fossin propis i es va dirigir repetidament al seu pare, per tal que promogués la causa del seu marit. No podem negar, doncs, el paper d'intermediària que va tenir en tot el conflicte, ni tampoc el fet que destinés tots els recursos disponibles a favor de Frederic. Elisabet va acceptar, de bon grat o amb resignació, el paper de reina, i va complir a la perfecció el comportament modèlic i virtuós que s'esperava d'ella.

El conflicte successori es va acabar amb la renúncia de Frederic l'any 1325.⁹⁸ Lluís de Baviera fou coronat aleshores emperador, però va acceptar que Frederic el Bell fos el rei titular, a canvi de regnar sense oposició. Malgrat els seus desitjos, durant el temps en què van estar enfrontats (1314-1325), Frederic és considerat com a antirei i Lluís IV de Baviera com a monarca regnant.

Les notícies de l'alliberament van arribar a la cort de Jaume II el mes de juny de l'any 1326 amb una carta d'Elisabet, en la qual s'excusava per no haver escrit en els darrers temps, «cum fortuna hiis annis nobis sit plurimum noverca».⁹⁹ I, efectiva-

94. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 250.

95. BARBER, «The realities...», 190.

96. DICK, «Isabella von Aragón...», 179.

97. S. CLARAMUNT RODRÍGUEZ, «Isabel de Aragón», dins *Diccionario Biográfico electrónico (DB~e)* [en línia], Madrid, Real Academia de la Historia, 2018, URL: <https://dbe.rah.es/biografias/15279/isabel-de-aragon> [consulta: 21 de novembre de 2021].

98. WILSON, *El Sacro Imperio...*, 65.

99. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 256.

ment, fou així, ja que, tot plegat havia causat una forta impressió en ella: estava malalta, el cabell se li havia tornat blanc i havia perdut la vista, fins al punt que no distingia la llum de la foscor. En aquesta carta de l'any 1326, demanava amb urgència al seu pare que li enviés un metge que la pogués curar de les cataractes que patia, ja que, al seu parer, en terres germàniques no es trobaven especialistes tan bons com a Catalunya.¹⁰⁰ Durant molt de temps no hi hagué resposta a tan anhelada petició; finalment, al desembre d'aquell any Jaume II va fer arribar una carta a Frederic en què l'instava a consultar els metges locals per tal d'obtenir-ne un diagnòstic.¹⁰¹ En qualsevol cas, va haver de ser Alfons el Benigne qui enviés a la seva germana el metge sol·licitat, atès que Jaume II havia mort a l'octubre de 1327. Malauradament, la solució va arribar massa tard, ja que quan el metge, de nom Jaume Roca, va presentar-se a la cort d'Àustria, Elisabet ja era morta.¹⁰²

Poques notícies més coneixem d'ella després que Lluís de Baviera posés fi al captiveri de Frederic, ja que la correspondència amb la Corona catalanoaragonesa disminueix notablement a partir d'aquest episodi. La relació entre la parella reial fou gairebé inexistente, ja que Frederic es va distanciar d'ella, un cop alliberat.¹⁰³ Probablement, Elisabet va passar la major part del temps a Viena, que es va convertir en la seva residència habitual. En aquesta ciutat va ser on van néixer els seus tres fills: Frederic, que va morir pocs dies després de néixer,¹⁰⁴ Elisabet¹⁰⁵ i Anna.¹⁰⁶ En aquests darrers temps de la seva vida, va dirigir tot els seus esforços vers la construcció de la capella de Sant Lluís, en record del seu oncle, germà de la seva mare, sant Lluís de Tolosa. Elisabet d'Aragó va morir, a l'edat de 28 anys, el 12 de juliol de 1330 a Viena, cinc mesos després del traspàs del seu marit, Frederic el Bell. Fou soterrada a l'esmentada capella de Sant Lluís de Viena, edifici que posteriorment fou incorporat al convent de franciscans de la ciutat. Va optar per un orde mendicant, igual que molts altres membres del seu llinatge.¹⁰⁷ Amb aquesta fundació, que la vinculava altrament als seus orígens, la reina dels Romans es va fer present al territori que l'havia acollida, malgrat totes les adversitats, feia gairebé quinze anys.

100. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 256. Vegeu també JASPert, «Catalunya, els catalans...», 235.

101. DICK, «Isabella von Aragón...», 180.

102. MARTÍNEZ, *Jaime II de Aragón...*, I, 60.

103. MARTÍNEZ, *Jaime II de Aragón...*, I, 158.

104. El 26 de juny de 1316, Elisabet va escriure al seu pare per anunciar-li el naixement del seu fill Frederic i la prematura mort de l'infant uns dies després. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 246.

105. En una carta que la jove reina va enviar al seu pare el 15 de febrer de 1321 des de Graz, li explicava contenta que la seva filla havia fet ja els cinc anys. FINKE, *Acta Aragonensia...*, I, doc. 250.

106. Anna va néixer l'any 1318. Es va casar amb el duc Enric II de Baviera.

107. S. M. CINGOLANI, *L'infant Pere i la comtessa de Foix. Rituals i política al voltant de la mort*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2019, 15.

Consideracions finals

Elisabet és un dels darrers casos d'aquests matrimonis amb princeses foranes, un exemple més de la tendència de la política matrimonial europea de la segona meitat del segle XIII fins al primer quart del segle XIV. Posteriorment, aquestes pràctiques van deixar-se de banda a la península Ibèrica i els matrimonis es van començar a pactar amb infantes ibèriques o bé amb joves sicilianes, angleses o franceses, però sempre, en aquests darrers casos, amb una vinculació familiar prèvia. Una de les raons, precisament, fou la dificultat per integrar-se, com el cas d'Elisabet molt bé demostra. Ella va necessitar certes persones que l'acompanyessin en el seu viatge, perquè formessin part del seu seguici per poder complir amb el seu paper de reina, especialment per la dificultat de l'idioma i la manca de recursos destinats a situar-la en el panorama territorial i econòmic de la seva nova casa reial.

D'altra banda, Elisabet esdevé l'exemple perfecte de la relació entre aquestes reines i les seves famílies d'origen, circumstància que mai no s'ha de menystenir. En situacions com la seva, quan tot et va en contra (el fet de ser molt jove, l'idioma, l'escassetat de recursos econòmics, la disputa de poder en què es troba el marit, que és qui li dona l'estatus), era cabdal tenir el suport de la pròpia família per integrar-se en la nova monarquia. Les cartes entre les dues corts van servir a Elisabet –i també al seu entorn– com una manera de mantenir els vincles amb el seu lloc d'origen, però també van ser la via que la reina va trobar per ajudar el seu marit en el conflicte que l'enfrontava a Lluís de Baviera pel tron imperial. I, en aquest sentit, podem observar, durant els primers anys de matrimoni, la influència del rei Jaume II, el qual va intentar materialitzar en realitats polítiques les peticions de la seva filla fins que la derrota fou més que evident. Efectivament, malgrat les dificultats, Elisabet d'Aragó no va deixar d'exercir el paper de reina consort, especialment com a mediatra i desplegant el seu poder reginal a favor de les polítiques de Frederic el Bell. Tanmateix, amb tots els seus esforços no va haver-hi prou per evitar l'aïllament progressiu dels darrers anys de la seva vida, per les dificultats d'expressar-se en alemany, però, sobretot, pel fet de quedar-se gairebé sola, sense persones del seu lloc d'origen i allunyada del seu marit. I la correspondència es va anar espaïant, fet que la va convertir, en certa manera, en una parenta ja llunyana.

